

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

ВСТУП

1. Рафальський О. Поняття “національна меншина” в етнополітичному дослідженні // Наукові записки. Збірник. – Випуск 8. – К.: ІПіЕНД, 1999. – С. 178-179.
2. Там само. – С. 179.
3. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.
4. Євтух В.Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. – К.: Фенікс, 1997. – С. 36.
5. Биков О.М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2001. – С. 3.
6. Порівняльна таблиця до проекту Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про національні меншини в Україні” // Моя Родина. – 2001. – 13 декабля.

РОЗДІЛ І. ІСТОРІОГРАФІЧНА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Отчет о деятельности рабоче-крестьянского правительства Украинской Социалистической Советской Республики за период с 1 октября 1922 г. по 1 октября 1923 г. – Харьков: Издание управления делами совета народных комиссаров УССР, 1924. – 105 с.
2. Стан і завдання культурного будівництва на Україні. – Харків, 1927. – 147 с.
3. Итоги работы среди национальных меньшинств на Украине. К 10-й годовщине октябрьской революции. По материалам центральной комиссии национальных меньшинств при ВУЦИК. – Харьков: Издание ЦКНацмен при ВУЦИК, 1927. – 108 с.
4. Первое всеукраинское совещание по работе среди национальных меньшинств. 8-11 января 1927 года. Стенографический отчет, резолюция, постановления и материалы. – Харьков: Издание ЦКНМ при ВУЦИК, 1927. – 228 с.
5. Второе всеукраинское совещание по работе среди национальных меньшинств (27-30 ноября 1930). – Москва – Харьков – Минск:

- Центриздат, 1930. – 160 с.
6. Национальная политика ВКП(б) в цифрах. – М.: Издательство коммунистической академии, 1930. – 328 с.
 7. Буценко А. Радянське будівництво серед нацменшостей УСРР. – Харків: Видання ОРГІНСТРУ ВУЦВК, 1928. – 25 с.
 8. Постишев П. Національне питання в реконструктивний період – Харків: Видавництво “Пролетар”, 1930. – 46 с.
 9. Глинський А.Б. Досягнення й хиби в роботі серед національних меншостей. – Харків: Видавництво “Пролетар”, 1931. – 78 с.
 10. Глинский А.Б. Национальные меньшинства на Украине. – Харьков: Центриздат, 1931. – 78 с.
 11. Попов М.М. Національна політика радянської влади (курс лекцій, читаних на курсах секретарів укомів при ЦК ВКП(б)). – Харків: Видавництво “Пролетар”, 1931. – 32 с.
 12. Скрыпник Н. Культурное строительство в СССР. – Харьков: “Пролетар”, 1931. – 47 с.
 13. Ряпко Я.П. Народня освіта на Україні за десять років революції. – Харків: Державне видавництво України, 1927. – 125 с.
 14. Хоменко А. Населення України (1897-1927 рр.). – Харків: Державне видавництво України, 1927. – 79 с.
 15. Гіршфельд А. Міграційні процеси на Україні (в світлі перепису 1926 р.). – Харків: Держвидав “Господарство України”, 1930. – 87 с.
 16. Авдієнко М. Загальне навчання на Україні. Стан і перспективи. – Харків: Держвидав “Господарство України”, 1930. – 111 с.
 17. Бондаренко В.В., Дараган М.В. Переписи населення в СРСР. – К.: Видавництво Академії Наук УРСР, 1958. – 191 с.
 18. Наулко В.И. Национальный состав населения Украинской ССР по материалам переписей населения. – М.: Наука, 1964. – 80 с.
 19. Наулко В.І. Етнічний склад населення України. Статистико-картографічне дослідження. Академія наук Української РСР. – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1965. – 135 с.
 20. Мовчан О.М. Іноземна допомога голодуючим України в 1921-1923 рр. // Український історичний журнал. – 1989. – № 10. – С. 77-84.
 21. Панчук М., Польовий Л. Під пресою тоталітарного режиму. Німці в Україні в радянський період // Політика і час. – 1992. – № 9-10.
 22. Чирко Б.В. Национальные меньшинства на Украине: Актуальные проблемы развития национальных отношений, интернационального и патриотического воспитания. – К.: Общество “Знание” Украинской ССР, 1990.
 23. Бугай М.Ф. Депортації населення з України (30-50-ті роки) //

- Український історичний журнал. – 1990. – № 10, 11.
24. Кульчицький С., Максудов С. Втрати населення України від голоду 1933 р. // Український історичний журнал. – 1991. – № 2. – С. 3-9.
 25. Польовий Л.П., Чирко Б.В. Національні меншини українського села в умовах колективізації // Український історичний журнал. – 1993. – № 4-6. – С. 64-69.
 26. Гусев С.О., Цобенко М.М. З досвіду розв'язання національного питання на півдні України // Український історичний журнал. – 1991. – № 2 – С. 45-53.
 27. Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм на Україні: 20-30-ті роки. – К.: Либідь, 1991. – 340 с.
 28. Национальные процессы в СССР – Академия наук СССР / Ответственный редактор М.Н. Губогло. – М.: Наука, 1991. – 264 с.
 29. Німці в Україні (20-30-ті рр. ХХ ст.) / Збірник документів державних Архівів України – Упорядники: Яковлева Я.В., Чирко Б.В., Пишко С.П. – К.: Наукова думка, 1994.
 30. Національні меншини в Україні (1920-1930-ті рр.) Історико-картографічний атлас / Упорядники: М.І. Панчук, О.П. Ковальчук, Б.В. Чирко. – К.: “Четверта хвиля”, 1996.
 31. Чирко Б.В. Національні меншини в Україні (20-30 роки ХХ століття). – К.: Асоціація “Україна”, 1995. – 214 с.
 32. Кульчицький С.В. Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид. – К.: Інститут історії України, 2005. – 220 с.
 33. Марочко В.І. Голод у національних районах України // Освіта. – 1993. – № 1. – С. 8-9.
 34. Мухина М. Упокорення голодом: Збірник документів. – К.: Наукова думка, 1993. – 289 с.
 35. Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К.: Наукова думка, 1996. – 396 с.
 36. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті роки ХХ ст. – К.: Тетра, 2000. – 533 с.
 37. Шитюк М., Горбуров К. Миколаївщина в голодних 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 роках. – Миколаїв: Видавництво Ірини Гудим, 2007. – 156 с.
 38. Шкварець В.П., Шитюк М.М. Політика радянської влади щодо поляків південних районів України (20-30 рр.) // Україна і Польща в ХХ столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. – Київ-Краків: НПУ ім. М. Драгоманова, 2002. – С. 81-84.
 39. Котляр Ю.В. Канібалізм під час голоду 1921-1923 рр.: історико-

- психологічний аналіз // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – Випуск 7: Спеціальний. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – С. 120-123.
40. Котляр Ю.В. Хлібозаготівельна політика кінця 20-х рр. ХХ ст. – переддень голодомору 1932-1933 рр. // Вісник національного університету “Львівська політехніка” “Держава та армія”. – 2003. – № 493. – С. 66-73.
 41. Котляр Ю.В. Ментальність південноукраїнського селянина і голодомор 1932-1933 років // Голодомор 1932-1933 років як величезна трагедія українського народу. Матер. Всеукр. наук. конф. – К.: МАУП, 2003. – С. 185-190.
 42. Котляр Ю.В. Голодомор 1921-1923 годов в Поволжье и Южной Украине // Материалы научно-практической конференции “Перспективные разработки науки и техники” – Т. 11. История. – Белгород: Руснаучкнига; Днепропетровск: Наука и образование, 2004. – С. 13-16.
 43. Міронова І.С. Національні меншини України. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 464 с.
 44. Шитюк М.М., Бахтін А.М. Південна Україна: колективізація і голод (1929-1933 роки). – Миколаїв: Аскел, 2007. – 514 с.
 45. Голод-геноцид 1932-1933 років на території Миколаївщини: погляди істориків, очевидців, архівні матеріали (до 70-річчя трагедії). – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. – 204 с.
 46. Трагедія століття: голодомор 1932-1933 років на Миколаївщині. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. – 472 с.
 47. Галій М. Організований голод в Україні 1932-1933. – Чикаго; Нью-Йорк, 1968.
 48. Конквест Р. Жатва печали. Советская коллективизация и террор голодом // Новый мир. – 1989. – № 10.
 49. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К.: Либідь, 1993.
 50. Мейс Дж. Висновки та перспективи дослідження голодомору 1933 року // Сучасність. – 1993. – № 4.
 51. Мейс Дж. Український голодомор-геноцид у ХХ ст.: Критичні есе й свідчення очевидців. – Нью-Йорк; Лондон; Гарленд, 1995.
 52. Кушнеж Р. Львівська українська преса про голодомор в УСРР // УІЖ. – 2006. – № 3. – С. 199-209.
 53. Український голокост 1932-1933: Свідчення тих, хто вижив: У 3 тт. / За ред. О.Ю. Мищика. – К.: ВД “Киево-Могилянська академія”,

2003-2005.

54. Злочин / Упорядник Петро Кардаш. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2005. – 560 с.

РОЗДІЛ II. ЕТНІЧНІ МЕНШИНИ ПВДНЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПЕРШОГО ГОЛОДОМОРУ ХХ СТОЛІТТЯ

2.1. Більшовицька національна політика в 1917-1921 рр.

1. Революция и национальный вопрос: Документы и материалы по истории национального вопроса в России и СССР в XX в. / Ред. С. Диманштейн. – Т. 3. – М.: Изд-во Ком. акад., 1930. – С. 282.
2. Блинов С. Внешняя политика Советской России. – М.: Наука, 1973. – С. 37.
3. Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правовому аспекті. – Мюнхен: Укр. Вільний університет, 1971. – С. 117.
4. Центральний державний архів вищих органів влади й управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.1063. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.98.
5. Большевицские организации Украины в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции (март-ноябрь 1917). – К.: Госполитиздат УССР, 1957. – С. 8.
6. Там само. – С. 17.
7. Супруненко Н.И. Образование УСРР // Вопросы истории. – 1954. – № 2. – С. 30.
8. Народна воля. – 1917. – 28 листопада.
9. Там само.
10. Там само.
11. ЦДАВО України. – Ф.1133. – Оп.1. – Спр.9. – Арк.67-68.
12. Областной съезд РСДРП(б). Протоколы // Летопись революции. – 1926. – № 5. – С. 75-80.
13. Ленін В. Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради // Повне збір. тв. – Т. 35. – С. 137.
14. Скрипник М. Історія пролетарської революції на Україні. – Харків: Червоний шлях, 1923. – С. 166.
15. Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923. – Т. 1. Доба Центральної Ради. – Нью-Йорк, 1954. – С. 216.
16. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції.

- 1917-1920 рр. В 2-х т. – Т. 1. – Відень: Укр. соціологічний ін-т, 1921. – С. 70.
17. Нова Рада. – 1917. – 8 грудня.
 18. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. – К.: Либідь, 1993. – С. 116.
 19. Попов М. Нарис історії Комуністичної партії (більшовиків) України. – К.: Держвидав УРСР, 1934. – С. 130.
 20. Нова Рада. – 1917. – 6 грудня.
 21. Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине: февраль 1917 г. – апрель 1918 г. Сб. док. и матер.: В 3 т. – К.: Госполитиздат, 1957. – Т. 3. Борьба за распространение и упрочение Советской власти на Украине. – С. 584-587.
 22. Майстренко І. Історія Комуністичної партії України. – Нью-Йорк., 1979. – С. 40.
 23. Субтельний О. Україна: історія. – К.: Либідь, 1991. – С. 317.
 24. Большая советская энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия, 1932. – Т. 24. – С. 74.
 25. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.20. – Спр.3. – Арк.8.
 26. ЦДАВО України. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.24. – Арк.87.
 27. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.3. – Арк.8.

2.2. Голодомор 1921-1923 рр. у степовій Україні

1. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО) – Ф.Р.185. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.1.
2. ДАМО – Ф.Р.185. – Оп.1. – Спр.2. – Арк.4.
3. ДАМО – Ф.Р.185. – Оп.1. – Спр.61. – Арк.23; ДАМО – Ф.Р.680. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.69.
4. Голод 1921-1923 років в Україні: Зб. документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 218.
5. Петров В.А. Продналоговая компания на Николаевщине (март 1921 – июль 1923 гг.) // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження. – Миколаїв: Атол, 2000. – С. 120-121.
6. Голод 1921-1923 років в Україні. – С. 26.
7. Там само. – С. 30.
8. ДАМО – Ф.Р.1780. – Оп.1. – Спр.18. – Арк.14.
9. ДАМО. – Ф.П.3. – Оп.1 – Спр.251. – Арк.278.
10. ДАМО. – Ф.Р.265. – Оп.1. – Спр.8. – Арк.12.
11. ЦДАВО України. – Ф.2. – Оп.1. – Спр.316. – Арк.54.
12. ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.17. – Арк.7.

13. Мовчан О.Н. Трудящиеся УССР в борьбе с продовольственным кризисом при переходе к нэпу. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 7-8.
14. ДАМО. – Ф.Р.265. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.10.
15. ДАМО. – Ф.Р.265. – Оп.1. – Спр.8. – Арк.59.
16. Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф.П.3. – Оп.1. – Спр.389. – Арк.6.
17. ДАОО. – Ф.П.3. – Оп.1. – Спр.304. – Арк.196-197.
18. ДАМО. – Ф.Р.158. – Оп.1. – Спр.221. – Арк.185.
19. Тригуб П.М. Південноукраїнське село в період переходу від політики воєнного комунізму до нової економічної політики (1921 – перша половина 1923 рр.) // Наукові праці. – Т. II. – Миколаїв: МФ НаУКМА, 1999. – С. 47.
20. Шитюк М.М. Миколаївщина в голодних 1921-1923 роках // Матеріали III-ї Миколаївської обласної краєзнавчої конференції “Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження.” – Миколаїв, 1997. – Т. II. – С. 78.
21. Чунихин В. Пять фунтов человечины. Кошмар голода и разрухи 20-х годов // Николаевские новости. – 1998. – 14 октября.
22. Шайкин И.М., Сидоренко А.Е. Лечебница в степи. (История Березнегатовской больницы). – К. – Березнегувате, 1997. – С. 13.
23. ДАМО. – Ф.Р.1567. – Оп.1. – Спр.11. – Арк.1.
24. ДАМО. – Ф.Р.185. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.26.
25. ДАМО. – Ф.Р.185. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.271.
26. ДАМО. – Ф.Р.185. – Оп.1. – Спр.31. – Арк.13-15.
27. Там само. – Арк.23.
28. Там само. – Арк.29.
29. ДАМО. – Ф.Р.185. – Оп.1. – Спр.78. – Арк.4-7.
30. Красный Николаев. – 1922. – 15 и 24 января.
31. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.29. – Арк.14.
32. Там само. – Арк.16.
33. Там само. – Арк.50.
34. Шитюк М.М. Голодомори XX століття. – К.: Геліон, 1997. – С. 19-20.
35. ДАМО. – Ф.Р.185. – Оп.1. – Спр.23. – Арк.90.

2.3. Міжнародні організації в боротьбі з голодом

1. Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К.: Основи, 1996. – С. 201.
2. Веселова О.М., Марочко В.І., Мовчан О.М. Голодомори в Україні, 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947: Злочини проти народу. – К.; Нью-Йорк: Вид-во М.П. Коць, 2000. – С. 71-72.

3. Там само. – С. 73-74.
4. ДАОО. – Ф.Р.702. – Оп.1. – Спр.77. – Арк.69.
5. Там само. – Арк.62-63.
6. Там само. – Арк.28, 34, 49.
7. ЦДАВО України. – Ф.261. – Оп.1. – Спр.121. – Арк.18.
8. Сербин Р. Протест робітників проти вивозу збіжжя за кордон під час першого голоду в Україні, 1921-1923 рр. // Український історик. – 1989. – № 4. – С. 1-4.
9. Там само.
10. Українське село у 20-90-х роках ХХ ст. (короткий історично-економічний нарис). – К.: Освіта, 1988. – С. 105.
11. Там само. – С. 98.
12. Хорошун Б. Від голоду до голоду: Комуно-радянська продовольча політика в Україні в 20-30-х рр. – К.: Наук. думка, 1998. – С. 9.
13. Сербин Р. Протест робітників проти вивозу збіжжя за кордон під час першого голоду в Україні, 1921-1923 рр. – С. 1-4.
14. Мицель М. Участие Американского еврейского распределительного комитета в борьбе с голодом на Украине в 1922-1923 гг. // Єврейська історія та культура кінця ХІХ – початку ХХ ст. Зб. наук. праць. – К., 2003. – С. 112-121.
15. Кульчицький С.В., Мовчан О.М. Невідомі сторінки голоду 1921-1923 рр. в Україні // Історичні зошити. – К.: Інститут історії України НАН, 1993. – С. 44.
16. Там само.
17. Німці в Україні. 20-30-ті рр. ХХ ст. Збірник документів державних архівів України // Під ред. Л.В. Яковлева, Б.В. Чирко та ін. – К.: Наукова думка, 1994. – 378 с.
18. Мовчан О.М. Голод 1921-1922 рр. на Україні // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Вип.1. – К.: Інститут історії України НАН, 1991. – С. 18-29.
19. ДАОО. – Ф.Р.702. – Оп.1. – Спр.77. – Арк.61.
20. Там само. – Арк.23.
21. ЦДАВО України. – Ф.261. – Оп.1. – Спр.121. – Арк.18.
22. Мицель М. Участие Американского еврейского распределительного комитета в борьбе с голодом на Украине в 1922-1923 гг. – С. 112-121.
23. Хорошун Б. Від голоду до голоду: Комуно-радянська продовольча політика в Україні в 20-30-х рр. – С. 300.
24. Німці в Україні. 20-30-ті рр. ХХ ст. – С. 312.
25. Герман А., Осташева Н. Голод // Немцы России: Энциклопедия. – Т. 1. – М.: Наука, 1999. – С. 596-617.

26. ДАМО. – Ф.Р.185. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.26.

РОЗДІЛ III. НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ЗА ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ 1932-1933 РР.

3.1. Становище етнічних меншин Півдня України між двома голодоморами (1923-1932 рр.)

1. За станом на 1 січня 1924 р. Одеська губернія адміністративно співпадала з територіальними межами Півдня України.
2. Національні меншості на Україні (реєстр селищ). – Харків: Держвидав України, 1925. – 65 с.
3. Всесоюзний перепис населення 1926 р. – Т. XIII. – М.: ЦСУ СССР, 1929. – 464 с.
4. Складено та підраховано за: Всесоюзний перепис населення 1926 р. – Т. XIII. – М.: ЦСУ СССР, 1929. – С. 12-13, 22-23, 26-27, 30-31, 35-36.
5. Складено та підраховано за: Черлюнчакевич Н. Национальный состав Советской Украины (Приложение IV). – Харьков: ДВУ, 1925. – С. 31.
6. Данильченко О.П. Етнічні групи півдня України: економічне та соціально-політичне становище на початку 20-х рр. XX ст. (Історичні зошити). – К.: Інститут історії України НАН, 1993. – 58 с.
7. Там само.
8. Бudyкo Є. Українські німці? // Україна. – 1993. – № 21. – С. 10-13.
9. Кравчук Л. Німці мають право повернутися на південь України // Зоря. – 1992. – 22 лютого.
10. Холодудькин А.В. В дружбе и добрососедстве // Южная правда. – 1998. – 5 декабря.
11. Данильченко О.П. Етнічні групи півдня України: економічне та соціально-політичне становище на початку 20-х рр. XX ст. – С. 1-58.
12. Черкаський А.В. До питання про етносоціальний склад населення півдня України у 20-ті роки XX ст. // Український історичний журнал – 1993. – № 11-12. – С. 87-91.
13. Наулко В. Хто і відколи живе в Україні. – К.: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1998. – 80 с.
14. Там само.
15. Тригуб П.М. Польське населення Миколаївської округи у 20-х рр. XX ст. // Південний архів: Збірник наукових праць. Історичні науки. – Вип. 5. – Херсон: Айлант, 2001. – С. 143-147.

16. Черкаський А.В. До питання про етносоціальний склад населення півдня України у 20-ті роки ХХ ст. – С. 87-91.
17. Державний архів Херсонської області (далі – ДАХО). – Ф.Р.2. – Оп.1. – Спр.1431. – Арк.48.
18. ДАМО. – Ф.Р.161. – Оп.1. – Спр.1157. – Арк.314.
19. Черллончакевич Н.А. Национальный состав Советской Украины. – Бахмут – Харьков: Держвидав України, 1925. – 110 с.
20. Якубова Л. Етнічні меншини в суспільно-політичному та культурному житті УСРР (20-ті – перша половина 30-х рр. ХХ ст.). – К.: Інститут історії України НАН, 2006. – С. 152-153.
21. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник / Ред. кол.: І. Курас та ін. – К.: Головна редакція УРЕ, 1987. – С. 366.
22. Гусев В.І. Бунд, комфарбанд, євсекції КП(б)У: місце в політичному житті України (1917-1921 рр.). – К.: Асоціація “Україна”, 1996. – С. 113.
23. Котляр Ю.В. Селянство Півдня України: доба нової економічної політики. – Одеса: ТОВ Від, 2004. – С. 226.
24. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.2. – Спр.621. – Арк.1-2.
25. Бюллетень Народного Комиссариата Внутренних Дел. – Харьков, Госиздат Украины, 1923. – № 21. – С. 57.
26. Чирко Б. Національні меншини в Україні (20-30-ті роки ХХ ст.) – К.: Наукова думка, 1995. – С. 30.
27. ЦДАВО України. – Ф.5. – Оп.1. – Спр.223. – Арк.15-16.
28. ДАОО. – Ф.П.3. – Оп.1. – Спр.351.- Арк.24.
29. ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.2. – Спр.1. – Арк.324-325.
30. Євтух В., Чирко Б. Німці в Україні (1920-і – 1990-і роки). – К.: Либідь, 1994. – С. 17.
31. Євтух В. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспект. – К.: Либідь, 1997. – С. 13.
32. Коламейченко И.И. На путях социалистической реконструкции. – К.: Наукова думка, 1978. – С. 278.
33. Журба М. Радянські громадські організації національних меншин УСРР в умовах непу. // Київська старовина. – 2000. – № 5. – С. 142.
34. ДАОО. – Ф.П.3. – Оп.1. – Спр.144. – Арк.2-10.
35. ДАОО. – Ф.П.3. – Оп.1. – Спр.1606. – Арк.1-2.
36. Гусева С.О., Цобенко М.М. З досвіду розв’язання національного питання на півдні України. – С. 46.
37. Ленинский план построения социализма и его осуществление на Украине. – К.: Наукова думка, 1982. – С. 335.
38. Чирко Б.В. Работа парторганизаций з національними меншостями

- на Україні, 1923-1930 рр. // Український історичний журнал. – 1998. – № 6. – С. 75.
39. Майборода О. Етнонаціональна політика і перспективи етнонаціонального розвитку в Україні // Сучасність. – 1995. – № 12. – С. 77.
 40. Чехович В. Національні меншини в Україні: політико-правовий досвід 20-30-х років ХХ ст. // Українське державотворення: Невитребуваний потенціал: Словник-довідник. – К.: Либідь, 1997. – С. 312-313.
 41. ДАХО. – Ф.Р.2. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.147-150.
 42. Гусева С.О., Цобенко М.М. З досвіду розв'язання національного питання на півдні України (1920-1930 рр.) // Український історичний журнал – 1991. – № 2. – С. 45-54.
 43. Чирко Б.В. Національні меншини на Україні в 20-30-х роках // Український історичний журнал. – 1990. – № 1. – С. 51-64.
 44. Миколаївський обласний державний архів. Путівник. – К.: Наукова думка, 1966. – 295 с.
 45. ДАМО. – Ф.Р.161. – Оп.1. – Спр.1035. – Арк.6.
 46. Козирева М.Е. Адміністративно-територіальне перетворення та соціально-економічний розвиток німецьких районів Півдня України у 20-30-х рр. ХХ ст. // Наукові праці: Збірник. – Миколаїв: МФ НаУКМА, 2000. – Т. 5: Історичні науки. – С. 83-88.
 47. ДАМО. – Ф.Р.161. – Оп.1. – Спр.1165. – Арк.62.
 48. Херсонський обласний державний архів: Путівник. – К.: Наукова думка, 1971. – 414 с.
 49. Складено та підраховано за: Національні меншини в Україні, 1920-1930-ті роки: Іст – картогр. атлас / Упоряд.: М.І. Панчук та ін. – К.: Четверта хвиля: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1995. – С. 17-35, 42-47, 54-61, 67-78, 85-88, 99-101; ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.1. – Спр.541. – Арк.117, 124; Спр.472. – Арк.19-20, 33, 41.
 50. Козирева М.Е., Ліньов А.А. Особливості функціонування Карл-Лібкнехтівського району як німецької національної адміністративно-територіальної одиниці // Історія Півдня України від найдавніших часів до сучасності: проблеми національного, політичного, соціального, економічного, технічного, правового, релігійного та культурного розвитку: Зб. наук. праць: У 3-х ч. – Миколаїв, Одеса: Тетра, 1999. – Ч. 2. – С. 307-311.
 51. Кудряченко А.І. Вихідці з німецьких земель на теренах України: минуле та сьогодення. – К.: Наук. думка, 1995. – 74 с.
 52. ЦДАВО України. – Ф.Р.413. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.38.

53. ДАМО. – Ф.Р.2201. – Оп.1. – Спр.31. – Арк.2.
54. Тригуб П.М. Ландауський (Карл-Лібкнехтівський) німецький національний район на Миколаївщині // VII Всеукраїнська наукова конференція “Історичне краєзнавство в Україні: традиції і сучасність” (Матеріали пленарного та секційних засідань). – Ч. I. – Київ: Рідний край, 1995. – С. 254-255.
55. ДАМО. – Ф.П.12. – Оп.18. – Спр.3. – Арк.13.
56. ЦДАВО України. – Ф.Р.413. – Оп.1. – Спр.91. – Арк.45-48.
57. ДАХО. – Ф.Р.2. – Оп.1. – Спр.867. – Арк.110.
58. Козирева М.Е., Ліньов А.А. Особливості функціонування Карл-Лібкнехтівського району як німецької національної адміністративно-територіальної одиниці. – С. 307-311.
59. Миколаївський обласний державний архів. Путівник. – 295 с.
60. Данильченко О.П. Етнічні групи півдня України: економічне та соціально-політичне становище на початку 20-х рр. XX ст. – С. 1-58.
61. ДАМО. – Ф.Р.161. – Оп.1. – Спр.1161. – Арк.86.
62. Херсонський обласний державний архів: Путівник. – С. 41.
63. ДАХО. – Ф.Р.2. – Оп.1. – Спр.1398. – Арк.54-55.
64. Національні меншини в Україні, 1920-1930-ті роки: Історико-картографічний атлас / Упоряд.: М.І. Панчук та ін. – К.: Четверта хвиля: Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1995. – 104 с.
65. ЦДАВО України. – Ф.Р.413. – Оп.1. – Спр.472. – Арк.20.
66. Козирева М.Е. З історії німецьких національно-адміністративних утворень на Півдні України. Карл-Лібкнехтівський (Ландауський) національний район // Краяни. – Миколаїв, 1993. – Вип. 2. – С. 15-19.
67. Гонтар О.В. Деякі питання міжнаціональних відносин на Україні в 20-ті роки. – С. 129.
68. Антонюк О.В. Етнополітика в Україні: історія та сучасний стан // Український історичний журнал. – 1999. – № 3. – С. 15.
69. Журба М. Радянські громадські організації національних меншин УСРР в умовах непу. – С. 141.
70. Німці в Україні: 20-30-ті рр. XX ст. Збірник документів державних архівів України. – К.: Либідь, 1994. – С. 189.
71. Бернштейн О. До питання про соціально-професійний склад євреїв України у 20-30-ті рр. XX ст. // Запорожские еврейские чтения. – Вып. 3. – Запорожье, 1999. – С. 67.
72. Журба М. Радянські громадські організації національних меншин УСРР в умовах непу. – С. 137.

3.2. Колективізація та голодомор 1932-1933 рр. серед німецького населення Півдня України

1. Марочко В.І. Про діяльність міжнародної комісії для розслідування голоду в Україні 1932-1933 рр. // Український історичний журнал. – 1993. – № 10. – С. 45-51.
2. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-50-ті роки ХХ ст. – К.: Тетра, 2000. – С. 304-305.
3. Панчук М., Ковальчук О., Чирко Б. Національна німецька меншина в Україні у 1920-30-х рр. // Німецькі поселенці в Україні: історія та сьогодення. Монографія. – К. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – Серія “Україна: історія і сучасність”. – Випуск 1. – С. 322-323.
4. Івницький М. Хлебозаготовки 1932-1933 годов и голод 1933 года // Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. 28 листопада 1998 року. – Київ – Нью-Йорк, 2000. – С. 85.
5. Второе Всеукраинское совещание по работе среди национальных меньшинств. 27-30 ноября 1930 г.: Стенографический отчет и постановление. – Москва – Харьков – Минск, 1931. – С. 52.
6. Там само. – С. 53.
7. ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.1. – Спр.551. – Арк.26-27.
8. ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.1. – Спр.552. – Арк.23.
9. Осташева Н.В. На переломе эпох... Менонитское общество Украины в 1914-1931 гг. – М.: Готика, 1998. – С. 116.
10. ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп.8. – Спр.311. – Арк.305-306.
11. Якубова Л.Д. Соціально-економічне становище етнічних меншин в УСРР 20-ті – початок 30-х років ХХ ст. – К.: Інститут історії України НАН України, 2004. – С. 309.
12. ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.1. – Спр.581. – Арк.11-13.
13. ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.1. – Спр.554. – Арк.88.
14. ЦДАВО України. – Ф.413. – Оп.1. – Спр.553. – Арк.15-19.
15. Якубова Л. Соціально-економічне становище етнічних меншин в УСРР 20-ті – початок 30-х років ХХ ст. – С. 274.
16. Мазур В.М. Кооперативний рух у національних районах Української СРР (1921-1929 рр): Дис. ... канд. істор. наук. – Х., 2000. – С. 114.
17. ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп.4. – Спр.10. – Арк.63.
18. ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп.7. – Спр.139. – Арк.73.

19. Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. – К. – Тернопіль, 1999. – С. 42.
20. Там само. – С. 49.
21. Там само. – С. 51.
22. Там само. – С. 52.
23. Там само. – С. 53.
24. Васильчук В. Німці України: суспільний та національний аспекти ХХ – початок ХХІ ст.: Дис. ... докт. істор. наук. – К., 2006. – С. 135-148.
25. Ивницкий М. Хлебозаготовки 1932-1933 годов и голод 1933 года. – С. 85.
26. Осташева Н. Голод // Материали к энциклопедии. “Немцы России”. – Выпуск 7. Немцы Украины. Пилотный сборник. – С. 64.
27. Оришак О.О. Німці на Півдні України в роки голодомору 1932-1933 рр. // Гуманітарно-економічні дослідження. – Т. III. – Миколаїв-Одеса: ТОВ ВіД, 2006. – С. 173.
28. Марочко В.І. Хунгер – значить голод // Віче. – 1993. – № 8. – С. 136-147.
29. Євтух В.Б., Чирко Б.В. Німці в Україні (1920-ті – 1990-ті роки). – К.: Інтел, 1994. – С. 52.
30. Німці в Україні. 20-30-ті роки ХХ ст.: Зб. документів і матеріалів. – С. 171.
31. Оришак О.О. Німці на Півдні України в роки голодомору 1932-1933 рр. // Гуманітарно-економічні дослідження. – С. 173.
32. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.16. – Спр.9. – Арк.189.
33. Польовий Л.П., Чирко Б. Національні меншини українського села в умовах колективізації // Український історичний журнал. – 1993. – № 3. – С. 68.
34. Німці в Україні. 20-30-ті роки ХХ ст. – С. 177.
35. Євтух В.Б., Чирко Б.В. Німці в Україні (1920-ті – 1990-ті роки). – С. 54-55.
36. Коць М. Маловідомі факти про Допомоговий комітет голодуючим // Міжнародна науково-теоретична конференція. – Київ, 28 листопада 1998. – Київ; Нью-Йорк: Вид-во “М.П. Коць”, 2000. – С. 21-22.
37. Німці в Україні. 20-30-ті роки ХХ ст. – С. 67-68.
38. Там само.
39. Шитюк М.М. Німецька громада півдня України в період масових репресій 20-40-х рр. ХХ ст. // Німецькі поселенці в Україні: історія та сьогодення. – С. 358.
40. Панчук М., Польовий Л. Під пресом тоталітарного режиму: Німці України в радянський період // Політика і час. – 1992. – № 9-10. – С. 64.

41. Сергійчук В.І. Німці в Україні. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 1994. – С. 49-51.
42. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.1393. – Арк.1 – Арк.11.
43. Євтух В.Б., Чирко Б.В. Німці в Україні (1920-ті – 1990-ті роки). – С. 56.
44. Німці в Україні. 20-30-ті роки ХХ ст. – С. 180.
45. Миколаївщина: колективізація сільського господарства і голод (1929-1933 рр.). Документи і матеріали. – Миколаїв, 2000. – С. 248.
46. Коць М. Маловідомі факти про Допомоговий комітет голодуючим. – С. 23.
47. Земсков В.Н. Спецпереселенцы (по документам НКВД – МВД СССР) // Социологические исследования. – 1990. – № 11. – С. 3.
48. Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. – С. 56.
49. Там само. – С. 58.
50. Там само.
51. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.1. – Спр.2130. – Арк.36.
52. Марочко В.І. Голод у національних районах України. Спецвипуск: Підручник. – К., 1993. – С. 9.
53. Ченцов В.В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки. – С. 60.
54. Там само. – С. 60.
55. Там само. – С. 60-61.
56. Кульчицький С.В. Голод 1932-1933 рр. в Україні як геноцид. К.: Інститут історії України НАН, 2005. – С. 145.

3.3. Трагедія єврейського етносу під час голодомору-геноциду

1. Гриневич Е. Голодомор 1932-1933 гг. и еврейское население Николаевщины // Доля еврейских громад Центральної та Східної Європи в першій половині ХХ століття. – К.: Інститут юдаїки, 2004. – С. 55.
2. Миколаївщина: колективізація сільського господарства і голод (1929-1933 рр.)// Документи і матеріали. – Миколаїв, 2000. – С. 57.
3. Спогади Р.А. Бецера // Матеріали Березнегуватського народного районного історико-краєзнавчого музею. – Інв. № 851. – Арк.1-2.
4. Спогади М.І. Зевлєвера // Матеріали Березнегуватського народного районного історико-краєзнавчого музею. – Інв. № 706. – Арк.1-2.

5. Кальман М.А. Воспоминание старожила Нагартавы // Рукопись. Семейный архив, 1986. – Арк.36.
6. ДАМО. – Ф.Р.1054. – Оп.1. – Спр.46. – Арк.119.
7. Котляр Ю.В., Міронова І.С. Нагартав і Романівка: з історії єврейських колоній Березнегуватщини. Монографія. – Миколаїв-Березнегувате: ТОВ Від, 2006. – С. 30-31.
8. Колективізація і голод на Україні 1929-1933 рр. Збірник документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 312-313.
9. Дер Штерн. – 1932. – 8 лютого.
10. Еврейское население на Николаевщине. Документы и материалы. – Николаев, 1996. – 192 с.
11. Хонігсман Я.С. Колективізація, голодомор і занепад єврейського землеробства в Україні // Український історичний журнал. – 1994. – № 2-3. – С. 66-75.
12. Мухина М. Упокорення голодом: Збірник документів. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 235.
13. ДАМО. – Ф.Р-6563. – Оп.2. – Арк.112-118.
14. Там само.
15. Ташлай Л. Євреї та колективізація // Ткума. – 2005. – № 6. – С. 3-4.
16. Трагедія століття: голодомор 1932-1933 рр. на Миколаївщині // Під ред. В.Р. Акопян, В.М. Вашкевич, Н.В. Вашкевич. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. – С. 23.
17. Гриневич Е. Голодомор 1932-1933 гг. и еврейское население Николаевщины. – С. 59-60.
18. 33-й: голод: Народна книга – Меморіал // Під ред. Л.Б. Коваленко, В.А. Маняк. – К.: Рад. письменник, 1991. – С. 303.
19. Данильченко О.П. Сталінські репресії проти єврейського населення Півдня України // Зб. наук. праць: Єврейське населення Півдня України: дослідження і документи. – Вип. I. – Запоріжжя, 1994. – С. 80-85.
20. Марочко В.І. Голод у національних районах України // Освіта. – 1993. – № 1. – С. 8-9.
21. Марочко В.І. Про діяльність міжнародної комісії для розслідування голоду в Україні 1932-1933 рр. // Український історичний журнал. – 1993. – № 10. – С. 45-51.
22. ДАМО. – Ф.Р-5859. – Оп.2. – Т.1. – Арк.50.
23. Гриневич Е. Голодомор 1932-1933 гг. и еврейское население Николаевщины. – С. 60.
24. Международная Комиссия по расследованию голода на Украине 1932-1933 годов. Итоговый отчет 1990 год. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 70.

25. Коць М. Маловідомі факти про Допомоговий комітет голодуючим // Міжнародна науково-теоретична конференція. – Київ, 28 листопада 1998. – Київ; Нью-Йорк: Вид-во “М.П. Коць”, 2000. – С. 105.

3.4. Голод серед етнічних меншин Південної України

1. Чирко Б.В. Національні меншини на Україні в 20-30-х рр. // Український історичний журнал. – 1990. – № 1. – С. 52.
2. ДАОО. – Ф.99. – Оп.2. – Спр.62. – Арк.30; Ф.599. – Оп.1. – Спр.173. – Арк.11.
3. Соболь П.І. Національно-культурне життя поляків Миколаївщини в 20-ті роки ХХ століття // Південний архів. – Випуск 5. – Херсон, 2001. – С. 155.
4. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті – 50-ті роки ХХ століття. – К.: Тетра, 2000. – С. 320.
5. Тригуб П.М. Польське населення Миколаївської округи в 20-х рр. ХХ ст. // Південний архів. – Випуск 5. – Херсон, 2001. – С. 143.
6. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті – 50-ті роки ХХ століття. – С. 321-322.
7. Трагедія століття: голодомор 1932-1933 рр. на Миколаївщині // Під ред. В.Р. Акоюн, В.М. Вашкевич, Н.В. Вашкевич. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. – С. 205.
8. Шитюк М.М. Масові репресії проти населення Півдня України в 20-ті – 50-ті роки ХХ століття. – С. 343.
9. Трагедія століття: голодомор 1932-1933 рр. на Миколаївщині. – С. 123.
10. Бахтін А.М. Колективізація сільського господарства і голод на території Півдня України (1929-1933). Дис. ... канд. іст. наук. – Миколаїв, 2000. – С. 132.
11. Вся Николаевщина. 1929 год. – Николаев, 1929. – С. 216.
12. ДАМО. – Ф.Р.162. – Оп.1. – Спр.613. – Арк.8-14.
13. Макарчук С., Рихальський М. Колективізація сільського господарства на Миколаївщині та її наслідки // Масові репресії на Миколаївщині 1920-1950-ті роки. – Київ; Миколаїв, 2004. – С. 81.
14. ДАМО. – Ф.Р.162. – Оп.1. – Спр.613. – Арк.73.
15. Трагедія століття: голодомор 1932-1933 років на Миколаївщині. – С. 321.
16. ДАМО. – Ф.Р.5859. – Оп.2. – Спр.4336. – Арк.17.
17. Трагедія століття: голодомор 1932-1933 років на Миколаївщині. – С. 38.
18. Там само. – С. 336.

РОЗДІЛ IV. МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ НА ГОЛОДОМОР 1932-1933 РР.

4.1. Позиція західної преси під час голодоморів в Україні

1. Діброва С.С. Сталінська колективізація: погляд крізь час // Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К.: Освіта, 1990. – С. 25.
2. Там само. – С. 30.
3. Кульчицький С.В. Демографічні наслідки голоду 1933 р. на Україні. – К.: Освіта, 1989. – С. 106.
4. Панчук М.І. Злочин Сталіна та його оточення // Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – С. 40.
5. Шаталіна Є.П. Голод на Україні (1931-1932) // Укр. іст. журн. – 1989. – № 7. – С. 99-101.
6. Панчук М.І. Злочин Сталіна та його оточення. – С. 57.
7. Перковський А.Л., Пирожков С.І. Демографічні втрати Української РСР у 30-ті роки. // Український історичний журнал. – 1989. – № 8. – С. 36.
8. Колективізація і голод на Україні 1928-1933: Збірник документів і матеріалів. – К., 1992. – С. 14.
9. Там само. – С. 15.
10. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – К.: Либідь, 1993. – С. 123.
11. Калініченко В.В. Селянське господарство України в доколгоспний період (1921-1929 рр.). – Харків: Основа, 1991. – С. 235-236.
12. Перковський А.Л., Пирожков С.І. Демографічні втрати Української РСР у 30-ті роки. // Український історичний журнал. – 1989. – № 8. – С. 36-43.
13. Панчук М.І. Злочин Сталіна та його оточення. – С. 62.
14. Там само. – С. 64.
15. Конквест Р. Жнива скорботи: Радянська колективізація і голодомор. – С. 374.
16. Марунчак М.Г. Упокорення голодом: Збірник документів. – К.: Либідь, 1993. – С. 235.
17. Кудряченко А. Голодомори в Україні за баченнями тогочасних німецьких дипломатів // День. – 2006. – 25 листопада.

4.2. Діяльність міжнародної комісії з розслідування голодомору 1932-1933 рр.

1. Международная Комиссия по расследованию голода на Украине 1932-1933 годов. Итоговый отчет 1990 год. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 18.
2. Там само. – С. 43.
3. Там само. – С. 38.
4. Там само. – С. 59.
5. Там само. – С. 70.
6. О голоде: Сборник статей // Под ред. А.В. Паладина. – Х.: Фолио, 1992. – С. 263.
7. Друга світова війна. – Т. 1. – Нью-Йорк: Тайм Інкорпорейтед, 1959. – С. 271-272.
8. Розслідування Українського Голоду 1932-33 рр. // Звіт до Конгресу Комісії Голодомору в Україні. Прийнято Комісією 19 квітня 1988 р. Подано до Конгресу 22 квітня 1988 р. – Вашингтон: Юнайтед Стейтс Гавернмент Принтинг Офіс Вашингтон, 1988. – С. 1-5.
9. Мейс Дж. Штучно створений голод 1933 р. у Радянській Україні // Голодомор в Україні: 1932-33 рр. – Торонто, 1986. – С. 11.
10. Там само. – С. 52.
11. Меррідейл К. Перепис населення 1937 р. та обмеження Сталінського правила // Historical Journal. – 1996. – Т. 39. – № 1. – С. 225.
12. Шаповал Ю. Важливість віднайдених архівних документів для розуміння причин та наслідків голодомору-геноциду 1932-1933 рр. в Україні // Голодомор в Україні 1932-1933 рр.: Геноцид у інший спосіб. – Нью-Йорк: Наукове Товариство ім. Шевченка; 2007. – С. 80.

ВИСНОВКИ

1. Голодомор в Україні 1932-1933 // www.history.org.ua/kul/6.pdf.